

Martina Petranović

STRASTVENA ZAGOVORNICA KAZALIŠTA

In memoriam Ika Škomrlj
(Zagreb, 13. srpnja 1932. – Zagreb, 15. listopada 2018.)

Otkako sam se počela ozbiljnije baviti proučavanjem hrvatske kazališne kostimografije, a čini mi se da je hrvatska teatrologija tek površinski zagrebla u tu vrlo opsežnu i kompleksnu kazališnu temu, od samog su me početka gotovo u stopu pratila dva kostimografska imena – Inga i Ika. U prvom je slučaju, dakako, riječ o prvoj stalnoj kostimografkinji u hrvatskome kazalištu, o Ingi Kostinčer, osobi i umjetnici koja je obilježila hrvatsku kazališnu kostimografiju prvih dvaju poslijeratnih desetljeća 20. stoljeća i svojim djelovanjem bitno pridonijela osamostaljenju i afirmaciji kazališne kostimografije kao samosvojne i nezaobilazne kazališne profesije i umjetničke discipline. U drugom je pak

Radovi Ike Škomrlj na međunarodnoj izložbi kostimografije Kostim na mijeni stoljeća 1990 - 2015., Varašava, 2018.

slučaju, dakako, riječ o svojevrsnoj nasljednici Inge Kostinčar, ne toliko u pogledu umjetničkoga rukopisa jer njihovi su se pristupi kostimografiji podosta razlikovali, koliko u smislu zauzimanja pozicije nepisanoga, ali priznatoga i cijenjenoga autoriteta i arbitra u hrvatskoj kazališnoj kostimografiji, o Iki Škomrlj, poznat(ij)oj i kao Ajki, osobi i umjetnici koja je svojim golemim stvaralačkim opusom od nekoliko stotina kostimografskih ostvarenja, osobujnim i prepoznatljivim kreativnim rukopisom te ustrajnim i predanim radom – a katkada šoviše i borbom – za legitimitet i dignitet vlastite umjetničke struke obilježila hrvatsku kazališnu (ali i filmsku i televizijsku) kostimografiju druge polovice 20. stoljeća i dodatno učvrstila položaj kostimografa u hrvatskome kazalištu i nacionalnoj kulturi.

Od sredine pedesetih godina 20. stoljeća, kada započinje njezina profesionalna karijera, spomenuti je autoritet Ika Škomrlj stjecala postepeno, gradeći ga godinama i desetljećima, ali s postojanom sigurnošću, upornošću i uvjerljivošću: svakom novom kostimografskom skicom – a u šest desetljeća rada nacrtala ih je i naslikala na stotine i

tisuće; svakim idućim inovativnim kostimografskim rješenjem i kreativnom idejom koje katkada nisu umjeli (ili se nisu usudili) slijediti ni najsmioniji redatelji – a bila je nepresušno vrelo avangardnih zamisli od početka karijere do samoga kraja bavljenja kostimografijom; svakom sljedećom argumentiranom raspravom s redateljima, glumcima, piscima i ostalim umjetničkim suradnicima o pojedinim kostimografskim rješenjima u predstavi ili kostimografiji uopće – a znala je itekako strastveno pa i polemično ali uvijek utemeljeno razgovarati o kostimografiji i kazalištu i zastupati svoje stavove. Spomenuti je autoritet Ika Škomrlj nadograđivala desetljećima djelujući i kao pedagoškinja i mentorica mladih kostimografa u neposrednoj kazališnoj praksi jer, kako znamo, mjesta za izobrazbu kazališnih kostimografa gotovo cijelu drugu polovicu prošloga stoljeća u Hrvatskoj nije bilo – izuzmu li se pedesete kada su djelovali i Odsjek za kostimografiju pri Akademiji primijenjenih umjetnosti u Zagrebu i Odsjek za scenografiju pri Akademiju za kazalište, film i televiziju u Zagrebu – a i mnoga su se kostimografska znanja mogla

usvojiti tek asistirajući iskusnim kostimografima u samoj kazališnoj praksi. Tijekom godina Ika Škomrlj je kostimografski obrazovala, izučila i odgovijala, a neki će reći i podigla, cijeli niz hrvatskih kazališnih kostimografa i kostimografkinja od kojih je većina djelatna i danas (Doris Kristić, Danica Dedijer, Irena Sušac, Dženisa Pecotić, Željko Nošić, Katarina Radošević Galić...), budno skrbeći nad svojim učenicima i njihovim profesionalnim pa i životnim razvojem i nakon što su se otisnuli u profesionalni svijet i samostalni umjetnički život, što je njezin autoritet činilo još vjerodostojnijim i vrjednijim poštovanja.

S navedenim se osjećajem autoriteta ili možda točnije rečeno neosporno zaslužene umjetničke veličine ni sama nisam mogla mimoći baveći se i hrvatskom kazališnom kostimografijom uopće i kostimografskim opusom Ike Škomrlj ponaosob. O Iki Škomrlj pisala sam u raznim prigodama i u različitim žanrovima, bilo da je riječ o „suhim“ i faktografski ogojelijem leksikografskim i enciklopedijskim člancima, preglednim radovima o povijesti hrvatske kostimografije, kataloškim tekstovima i predgovorima, monografskim studijama, aklatativnim životopisima povodom dodjele nagrada i priznanja (primjerice, ULUPUH-ove nagrade za životno djelo), a na koncu me zapala i čast (i tuga) da pišem nekrolog izgovoren na komemoraciji prigodom njezina konačnoga silaska sa životne pozornice. Zacijelo će biti prigoda kada ću iznova ponavljati analitičke rečenice o naravi i opsegu umjetničkog prinosa Ike Škomrlj hrvatskoj kazališnoj kostimografiji i nacionalnoj kazališnoj kulturi, no ovaj joj put želim prići iz ponešto osobnije perspektive, bez prevelikoga nabranjanja predstava, imena, godina, činjenica, poetičkih obilježja, stilskih odrednica... koje sam već više puta isticala, vjerujući da su ih ionako svi svjesni.

Kostimografkinju Iku Škomrlj upoznala sam prije desetak godina tijekom pripremnih radova na velikoj retrospektivnoj izložbi hrvatske kazališne scenografije i kostimografije *Sto godina hrvatske scenografije i kostimografije 1909. – 2009.* (Zagreb, 2009.), sa zanimanjem i s poštovanjem upijajući njezino znanje, iskustva i dojmove o kostimografiji i kazališnoj kulturi druge polovice 20. stoljeća u Hrvatskoj i šire, ne sluteći tada koliko će se u godinama koje su uslijedile naši profesionalni i životni putevi dodirivati i preplitati, pa i kulminirati zajedničkom suradnjom na upravo

njoj posvećenoj monografskoj studiji. Naše se (u)poznavanje, dakle, nastavilo na projektima koji su uslijedili – opsežan i iscrpan katalog retrospektive hrvatske scenografije i kostimografije (Zagreb, 2011.); više kraćih ili dužih radova o hrvatskoj kostimografiji i kostimografima; knjiga o povijesti hrvatske kostimografije *Od kostima do kostimografije* (Zagreb 2015.). Kostimografske je radove svojih prethodnika, svojih kolega suvremenika i svojih učenika Ika Škomrlj uvijek pomno i kritički pratila, i o njima je uvijek imala što reći, dodati i komentirati, zaočručujući ili produbljujući analitičke, ali katkada i suhe teatrološke osvrtne, elementima životnoga iskustva i profesionalne strasti, cijeneći métier i profesionalnu vještinu, no uvijek dajući prednost kreativnoj hrabrosti i odvažnosti pojedinaca te sklonosti pomicanju ili čak nijekanju bilo kakvih strukovnih i umjetničkih zadanosti i ograničenja. Ako i nismo uvijek gledale na pojedine kostimografske radove, opuse ili pojave s istih pozicija i na istovjetan način, što uostalom teško da je i bilo moguće, a kamoli potrebno, usudila bih se reći kako se najčvršća poveznica između nas uspostavila u pogledu odnosa poštovanja spram kostimografije kao profesije i umjetnosti, poglavito na nivou potrebe usustavljanja i sumiranja povijesnog pregleda nacionalne kazališne kostimografije i njezinih istaknutih predstavnika te skrbi o očuvanju njezina djakronijskog i sinkronijskog legitimiteta, ne samo putem teatrološke refleksije o vrijednim kostimografskim dostignućima, već i radom na izdvajanju izvornih umjetničkih kostimografskih ostvarenja u muzejsko okruženje.

Najintenzivnije smo se, dakako, družile pripremajući monografiju o njezinome radu *Prepoznatljivo svoja – kostimografkinja Ika Škomrlj* (Zagreb 2014.), monografiju spram koje je, unatoč volji i spremnosti da radi na njoj, isprva djelovala vrlo sumnjičavo i podijeljeno, dvojeći u mogućnost da se jedna tako kompleksna i živa umjetnost kao što je to kazalište, makar bila riječ o njezinome materijalnome kostimografskome odvoju, na primjeren način prikaže i sabere u knjižnome obliku. Ako i nije točno znala što želi, govoreći o knjizi u nastajanju, bila je sigurna da knjiga o njoj i njezinome radu, kao što je to uostalom bio slučaj i s njezinom osobnošću, životnim stavovima i odabirima te kreativnim stvaralačkim dostignućima, ne može i ne smije biti obična, prosječna i dosadna, već u pomaku

i odmaku od ustaljenog i urednog, vulkanski strastvena i eruptivna kakva je i sama bila, a opet precizna i točna. Pritom joj je bilo neobično važno da se iz knjige jasno i glasno mogu razabrati njezine misli o kostimografiji koju je uvijek strogo dijelila (i čuvala) od bilo kakve mode ili pomodnosti, da se u knjizi fotografskim i tekstualnim materijalom dade prostora važnim predstavama na kojima je radila, odnosno umjetnicima s kojima je rado i plodno surađivala, od glumaca, pjevača i plesača preko redatelja, skladatelja, dirigenta i koreografa do kostimografa i scenografa kao i omiljenih joj pisaca od Krležu do Sršena, te naposljetku da se odabirom njezinih kostimografskih skica prikaže opsežnost, kompleksnost i dugotrajnost procesa kostimografskoga stvaranja i oblikovanja. Upravo je inzistirala na prikazivanju kreativnoga kostimografskoga puta od iščitavanja teksta, glazbe, likova, redateljskih ideja i glumačkih interpretacija preko skicnogznoga nabacivanja idejnoga rješenja do minucioznih razrada kostima na detaljnim i preciznim crtežima olovkom i/ili sugestivnim skicama načinjenim akrilnim bojama na kojima se iščitava marljiv, predan i studiozan kostimografski rad. Koliko joj je bilo važno naglasiti kreativni proces koji se odvija na relaciji kostimograf – umjetničko djelo, autorski tim predstave i izvedbeni ansambl, toliko joj je bilo važno naglasiti i kreativni proces koji se odvijao tijekom razgovora u krojačkim radionicama i provođenja njezinih ideja u djelo uz pomoć majstora obrtnika čiju je stručnost izuzetno cijenila. Na tragu toga, za nju je od presudnoga značenja bilo istaknuti u monografiji i (njezin) rad na preradi običnih, jednostavnih i jeftinih materijala poput žutice i samta u izvore kazališne čarolije i kazališnih značenja postupcima njihove kazališno-kostimografske obrade i dorade: nebrojeno je puta naglasila koliko se ponosila vlastitim razvijanjem i njegovanjem te potom i prenošenjem vještina ručnoga bojenja, oslikavanja, štampanja ili ecanja tkanina za buduće kazališne kostime, s obzirom na nedostatak raskošnijih kazališnih materijala u okvirima tadanjih kazališnih mogućnosti u Hrvatskoj.

Je li na koncu intimno doista bila zadovoljna ili nije knjigom na čijim je koracima velikim slovima upisano njezino ime, mogu samo nagađati. Ostaje tek nada da je jedan izniman umjetnički opus barem dijelom spašen od zaborava u kulturi koja je sklona suviše često i olako zanjekati

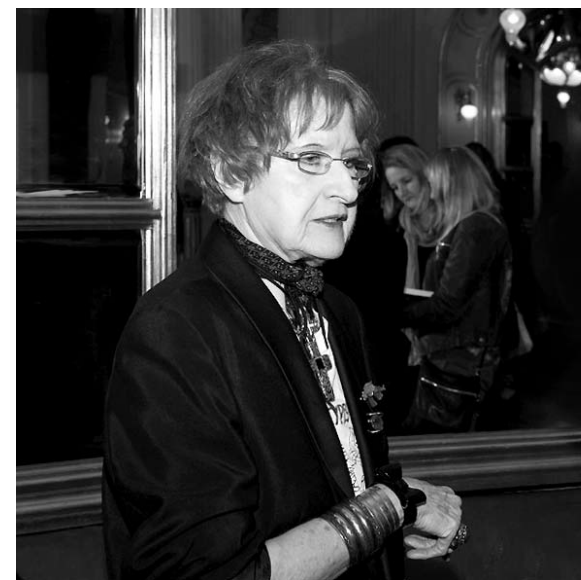
ti ili prešutjeti svoje umjetničke velikane. Stoga je događaj koji je uslijedio svega nekoliko dana nakon odlaska Ike Škomrlj za sve koji su je cijenili i za nas koji smo u tome neposredno sudjelovali kao kustosi i posrednici (pritom mislim i na Ivanu Bakal, kostimografkinju i prijateljicu Ike Škomrlj), imao ne samo težinu umjetničkoga priznanja Iki Škomrlj, već i stanovit emocionalni naboj. U istome tjednu kada se na komemoraciji u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu (kazališnoj kući kojoj je Ika Škomrlj posvetila gotovo cijeli svoji profesionalni umjetnički pa i životni vijek iako nikada nije bila njezinim zaposlenikom) velik broj prijatelja, kolega i poklonika oprostio s njom, izabrana kostimografska djela Ike Škomrlj nekim su se, kako to obično biva, neobičnim stjecajem okolnosti našla na međunarodnoj kostimografskoj izložbi u Varšavi, u biranome društvu eminentnih predstavnika svjetske kostimografije. Naime, 26. listopada 2018. godine u Varšavi je, na Fakultetu scenskoga dizajna pri Akademiji likovnih umjetnosti (Wydział Scenografii Akademii Sztuk Pięknych), otvorena međunarodna izložba kazališne kostimografije *Kostim na mijeni stoljeća 1990. – 2015. / Costume at the Turn of the Century 1990 – 2015 / Kostium na przelomie wieków 1990-2015* na kojoj su izloženi kostimografski radovi oko dvije stotine umjetnika iz cijeloga svijeta. Izložba je nastala kao rezultat suradnje Akademije likovnih umjetnosti u Varšavi i Državnog kazališnog muzeja A. A. Bakrušina u Moskvi u kojemu je istoimena izložba izvorno i bila postavljena još 2015. godine, u izboru kustosa, kostimografa i predavača Igora Roussanoffa, s kojim je na poljskoj inačici izložbe surađivao i Paweł Dobrzycki. Na izvornoj, moskovskoj izložbi predstavnika hrvatske kostimografije nije bilo (zašto je tomu tako pitanje je i nacionalne kulturne politike i međunarodnoga predstavljanja vlastite nacionalne kulture), a na varšavskoj je poseban naglasak, dakako, stavljen na poljske kostimografe, no susret s opusom Ike Škomrlj nastalim u zadanome razdoblju mijene stoljeća za varšavske priređivače nije ostavljao mjesta dvojbi i njezini su radovi na izložbi zastupljeni u reprezentativnom odabiru i omjeru, i kad je riječ o broju radova (*Umorstvo u katedrali, Trijumf Afrodite, Hamlet*), i kad je riječ o likovnome postavu i načina prezentacije. Štoviše, i ovaj je sporadičan uvid u kostimografske ideje i ostvarenja Ike Škomrlj u priređivačima (i posjetiteljima) izložbe probudio interes

Figurazione

za upoznavanjem cjeline njezinoga kostimografskoga opusa, razotkrivajući Iku Škomrlj kao ravnopravnu dionicu palete najkreativnijih predstavnika struke na svjetskome planu, a njezin umjetnički opus kao samosvojan prilog raznovrsnosti i inovativnosti svjetske kazališne kostimografije na mijeni 20. i 21. stoljeća, u rasponu od tradicionalnih kazališnih rješenja do istraživačkih i eksperimentalnih ostvarenja na području kazališne kostimografije, performansa i instalacije.

Promatrajući radove Ike Škomrlj u elitnome međunarodnome okruženju nisam nimalo dvojila da se naša istaknuta kostimografkinja nalazi upravo ondje gdje joj je oduvijek i bilo mjesto, ali su me istodobno salijetale i misli o mogućnosti da se takav ili sličan projekt jednom realizira u Hrvatskoj, pa slijedom toga i o očuvanju i predstavljanju stvaralačkog naslijeđa Ike Škomrlj u njezinoj domovini. Jer, u Hrvatskoj se trenutno nigdje ne mogu pogledati kostimografska ostvarenja Ike Škomrlj, ni kada je riječ o

Ika Škomrlj

skicama, ni kada je riječ o realiziranim kazališnim kostimima koji kao samostalna umjetnička djela, uz časne i malobrojne iznimke, žive u kazališnim fondovima, ali izostaju iz većine oficijelnih muzejskih zbirki. Hoće li se i može li se ostvariti dugogodišnja želja o osnivanju kazališnoga muzeja u kojem bi se i kostimografski opusi poput njezinoga, ali i opusi ostalih hrvatskih kazališnih umjetnika i uopće hrvatske kazališne umjetnosti, na adekvatan način valorizirali i predstavili, nezahvalno je prognozirati, no s obzirom na vršnoću umjetničkih ostvarenja čini se nedopustivim na tome ne ustrajati (vati). Kada bi to bilo moguće, uvjerena sam da bi Ika Škomrlj stajala u prvome redu i glasnije i strastvenije od svih ne samo govorila, nego *urlala* koliko je takvo što hrvatskoj (kazališnoj) kulturi i nužno i neophodno. Taj *strastveni zagovor* kostimografije i kazališta u cjelini, to je ono što ponajprije vrijedi pamtili kad je riječ o Iki Škomrlj i to je uporište na koje će trajno biti naslonjeno i moje osobno sjećanje na nju.